

U PROBOJU SREMSKOG FRONTA I NASTUPANJU DO ZAGREBA

Operacijskim planom štaba 1. armije, za proboj i slamanje sremskog fronta, bilo je predviđeno da se za dejstvo između r. Save i r. Bosut obrazuje Bosutska operativna grupa divizija, sastava: 6. i 11. divizija i 1. konjička brigada. Ona je imala da, nastupajući opštim pravcem s. Morović - s. Strašinci - s. Vrbanja - s. Otok, izmanevriše sremsku utvrđenu zonu izbijanjem na liniju Vrbanja - Županja i, po spajanju sa južnom operativnom grupom (2. proleterska, 5. i 17. divizija) južno od Save, trebalo je nastaviti nastupanje prema Vinkovcima u pozadinu sremske utvrđene zone da bi olakšale proboj i omogućile uništenje neprijateljevih snaga.⁴⁸⁵ U skladu sa takvim planom 42. divizija je 4. aprila uveče preuzela položaje 6. proleterske divizije ispred Tovarnika i Ilinaca, a ova je po brigadama pomerena na prostor između Bosuta i Save.

U vreme kada je 6. divizija stupala u dejstvo, između Bosuta i Save na liniji Županja - Vrbanja - Račinovci, sa isturenim posadama u uporištima na izlazima iz Bosutske šume, nalazila se glavnina 3. ustaško-domobranske divizije i delovi Ruskog zaštitnog korpusa, a pristizao je i 65. pešadijski puk nemačke 22. divizije koji se, pošto je 2/3. aprila izbačen iz Bijeljine, preko Brčkog povukao tu, na levu obalu Save.

Pošto se posle smene prikupila u s. Adaševcima, 2. lička brigada je 5. aprila u 14 časova krenula u s. Morović i tu je prekonačila. U to vreme ona je, pored tri pešadijska bataljona, u sastavu imala komandu pozadine (intendanture, komora, sanitet), izviđačku četvu, četvu automatičara, inženjerijsku četvu, protivtenkovsku četvu, protivavionsku četvu i četvu za vezu, a pri štabu je imala i kulturnu ekipu. Sutradan je 3. bataljon iz Morovića upućen u s. Batrovce, u pomoć 1. ličkoj brigadi koja je tada vodila teške borbe za Lipovac, a ona je u 13.30 časova, sa izviđačkom četom u izviđanju i 1. bataljonom u prethodnici, produžila uz levu obalu r. Studve prema s. Soljani. Bilo je predviđeno da kolona u rejonu Nepričave pređe na desnu obalu Studve i prekonači u šumi kod Špoljarićevog stana, 3 km severno od Soljana. Međutim, kako je dan bio kišovit, Studva se kod Nepričave nije mogla preći, pa je kolona u tome rejonu prenoćila. U 5 časova narednog dana brigada je prešla Studvu i nastavila marš do rejonu Špoljarićev stan - Švelov stan, gde je došla u vezu sa delovima 3. ličke brigade i 1. konjičke brigade, uputivši izviđačku četvu da dejstvuje i izviđa prema s. Nijemcima.

U to vreme, pošto je prethodnog dana (6. aprila) zauzela Vrbanju, 3. lička brigada je delom snaga bezuspešno napadala Soljane. Njima u pomoć je upućen 1. bataljon 2. brigade. Istog dana, 7. aprila, neprijatelju su iz pravca s. Otok pristigla pojačanja pa je oko 9 časova, sa oko tri bataljona iz tri pravca, poveo energičan napad za povraćaj Vrbanje. U pomoć snagama 3. brigade, koje su osvojile

485) Ove dve operativne grupe 1. armije, južno i severno od Save, trebalo je da se po planu pravovremeno spoje i već 12. aprila, sa linije Županja - Vrbanja, da nastupaju prema Vinkovcima, što one nisu uspele. Njihovo sporo napredovanje omogućilo je neprijatelju da uredno izvuče snage sa fronta i obrazuje novu liniju odbrane.

i branile Vrbanju, oko 18. časova upućen je 2. bataljon 2. brigade sa zadatkom da zatvori i brani južni prilaz Vrbanji. U oštroj borbi tokom dana i noći odbijeno je pet neprijateljevih juriša, ali on je uspeo da naše snage primora na povlačenje i da 8. aprila ujutru povrati selo. Potom su 1. i 2. bataljon 2. brigade poseli položaj istočno od Vrbanje, na liniji: k. 84 (južno Brišće) - k. 85 - Duge Njive - Gašparčev stan do kanala Bistra Bara, dok je 3. brigada uveče napala i u toku noći zauzela Soljane. U međuvremenu je 3. bataljon 2. brigade, u sastavu 1. ličke brigade, 7. aprila, po kiši i močvarnom zemljištu, ceo dan bezuspešno napadao Lipovac. Noću 7/8. aprila 1. brigadu, a time i 3. bataljon, smenile su kod Lipovca snage 22. divizije i one su odmah upućene u sastav svojih jedinica. Treći bataljon je u šumi severno od Soljana tokom 8. aprila zadržan u rezervi. Pošto 1. brigada tokom 9. aprila nije uspevala da osvoji Vrbanju, napadajući je sa severozapadne i severoistočne strane, uveče joj je, 1. bataljonom sa juga a 2. bataljonom sa istoka, sadejstvovala i 2. brigada. Ni ovaj napad nije imao uspeha »zbog nedovoljnih priprema i uzajamnog (ne)pomaganja bataljona«, kaže izveštaj. Po oceni štaba divizije napad na Vrbanju nije uspeo »jer je neprijatelj bio razvučen po salašima i šumama, odakle je manevrisao i vršio kontranapade, a predtoren preko koga je vršen napad je brisan«. Ne uspevši u napadu, brigada se ujutru povukla na polazni položaj i na njemu se zadržala tokom 10. aprila. U trodnevnim borbama (od 7. do 10. aprila) 2. brigada je imala 47 poginulih, 187 ranjenih, 4 kontuzovana i 5 nestalih boraca, dok se za neprijatelja, već po običaju, navode daleko veći gubici. Među mnogo palih i ranjenih bio je ranjen i komandant brigade major Dragan Rakić.

Sutradan, 11. aprila, brigada je, u sadejstvu sa 3. brigadom koja je napadala sa istočne strane, ceo dan pokušavala da ovlada Vrbanjom, usmerivši glavni udar u zahvatu komunikacije Drenovci - Vrbanja. Uprkos nekoliko snažnih juriša napad i prodor u mesto nije uspevao, ni njoj ni 3. brigadi, pa je borba produžena tokom noći, ali opet bez uspeha. Te noći ni 1. brigada nije uspevala da ovlada železničkom stanicom Vrbanja, pa je ujutru obustavila napad i krenula prema s. Bošnjaci. Isto tako, tog jutra oko 6 časova 12. aprila povučena je i 3. brigada od Vrbanje u rejon Vilića stan - Drenovci, dok je 2. brigada oko Vrbanje ostala do 15 časova, kada su je smenile jedinice 11. divizije koje su uveče zauzele mesto. Posle smene brigada se prikupila i prenoćila u rejonu Vilića stana. Prema bojnoj relaciji 2. brigade njeni ukupni gubici od 7. do 12. aprila iznose: 99 poginulih, 350 ranjenih i 5 nestalih.^{486*}

Pošto je tog dana, 12. aprila 1945. godine, došlo do proboja i sloma sremskog fronta, 6. divizija je sutradan iz rejona Vrbanje produžila nastupanje prema Đakovu, gde je neprijatelj, uglavnom uredno, izvlačio svoje, samo delimično, razbijene snage u nastojanju da organizuje novu liniju odbrane i zaustavi nastupanje 1. armije.^{487†}

Ujutru oko 4 časa 13. aprila brigada je krenula i maršem preko Vrbanje stigla u Bošnjake, odakle je odmah produžila i uz manji otpor oko 19 časova stigla u s. Gradište (koje je 1. brigada već zauzela) gde je prekonačila. Sutradan je

486) AVII, k. 256, br. reg. 10/2; k. 798, br. reg. 9/1; k. 799, br. reg. 12/6; k. 801, br. reg. 1-9 I, 9/9.

487) Pošto divizije iz Bosutske i Južne operativne grupe nisu uspele da 12. aprila budu u nastupanju prema Vinkovcima, štab 34. nemačkog armijskog korpusa uredno je izvlačio svoje snage i već 14. aprila poseo novu odbrambenu liniju pred 1. armijom, i to: 8. zdrug 3. ustaško-domobranske divizije na odseku Gorjani - Đakovo (isključno); 22. nemačka divizija na odseku Đakovo - Budrovci (65. puk u Đakovo, 47. puk u Budrovce); 41. nemačka divizija i posle znatnih gubitaka reorganizovana 963. tvrđavska brigada na odseku isključno Budrovci - Beravci; delovi Ruskog zaštitnog korpusa u Jarugama i 3. ustaško-domobranska divizija (bez 8. zdruga) na odseku Sava-Prnjavor-Jaruge (isključno).

pomerena u s. Retkovce i tu ostala do 15. aprila uveče.⁴⁸⁸ Odavde je oko 20 časova krenula i u toku noći, maršem preko sela Novi Mikanovci - Stari Mikanovci - Vrbica - Kešinci - Semeljci - Ferkuševci - Niškovci, izbila u rejon pustara Štrosmajerovac - Gaj, severno od Đakova, na komunikaciji Đakovo - Đakovačka satnica, sa zadatkom da iz tog pravca napadne Đakovo. U ovaj rejon sa njom je stigla i artiljerijska brigada divizije, koja je imala da podržava napad na Đakovo. Istovremeno je i 3. brigada stigla u rejon Stočin, zapadno od Đakova, da u sadejstvu sa 2. brigadom napada grad iz tog pravca. Istočno i južno dejstvovala su na grad jedinice 21. divizije.

U napad na Đakovo 2. brigada je krenula u 5 časova 16. aprila u sledećem borbenom poretku: u zahvatu komunikacije Đakovačka satnica - Đakovo napadao je 1. bataljon, oslonjavajući se desno na delove 3. brigade a levo na 2. bataljon; levo od njega do puta Kuševac - Đakovo napadao je 2. bataljon vezujući se levo sa delovima 21. divizije. Ispred bataljona je izviđala i dejstvovala izviđačka četa brigade. U istočnom delu šume Gaj, pored štaba brigade, u rezervi se nalazio 3. bataljon. U nastupanju, bataljoni prvog ešelona morali su savladati jak otpor neprijatelja u tri salaša na prilazima gradu, da bi potom povelu borbu neposredno za grad. Usled snažnog otpora propali su svi pokušaji da se tokom dana prodre i osvoji grad. U 20 časova počeo je opšti, dobro pripremljen i uskladen napad 1 našim snagama je uspeo prodor u grad sa severozapadne strane. Iako je neprijatelj u gradu pružao jak otpor, naročito na levom krilu 2. brigade kod severnog bloka kuća, on je ipak u oštroj borbi oko 21 čas izbačen i grad je oslobođen. Prvi bataljon je produžio gonjenje neprijatelja prema Piškorevcima, dok su ostale snage brigade ostale u severnom delu grada, čisteći rovove, kuće i okolinu od zaostalih neprijateljskih delova. Ovom prilikom brigada je imala 22 poginula, 82 ranjena i 2 nestala vojnika, a zarobljeno je 118 neprijateljskih vojnika.⁴⁸⁹ Ovim je i druga neprijateljeva linija odbrane bila razbijena, čime je put bio otvoren za dalje nadiranje i nastupanje kroz Slavoniju.

U toku 17. aprila brigada je iz Đakova, preko Selca i Slobodne Vlasti, na konak stigla u s. Savski Dol. Sutradan je, preko s. Ruševa - k. 289 - s. Zdenci, uveče stigla u rejon Visoka Gradina (zapadno od s. Glogovica) i odmah počela pripreme za napad na neprijatelja u s. Varoš, predgrađu Slavenskog Broda. Odmah po pristizanju, u izviđanje prema Varoši, upućena je izviđačka četa i ona je oko 22 časa došla u dodir sa neprijateljem. Treći bataljon je imao da nastupa pravcem Knježica - Bazovac - Tirkovac i da sa severne strane napadne i zauzme Varoš, dok je 1. bataljon, u nastupanju pravcem k. 271 - k. 266 - Rosinka, imao da preseče komunikaciju istočno od Varoši i da time osigura levi bok i potpomogne napad 3. bataljona. Drugi bataljon je zadržan u rezervi u rejonu k. 254 (Marica Bok). Treći bataljon je iz rejlona Visoka Gradina krenuo oko 24 časa i već oko 2 časa 19. aprila napadom potpuno iznenadio neprijatelja, stvorio kod njega pomutnju i gotovo u naletu zauzeo Varoš. Iznenadeni neprijateljski vojnici napuštali su motorna vozila, naoružanje i opremu i u panici bežali u Brod. No, imajući dovoljno snaga zastalih u odstupanju u Brodu, neprijatelj brzo prelazi u koncentričan napad na 3. bataljon. Bataljon se ogorčeno branio da zadrži osvojeno mesto, pokušavajući u tri navrata da protivnapadima zaustavi i odbaci napadača. Ali, morao se povući iz sela i sa komunikacije na južne padine Bazovca (k. 207). U ovoj oštroj borbi, među mnogim, ranjen je i komandant bataljona, kapetan Jovan Bosnić, dobro poznat i van brigade po hrabrosti i neustrašivosti. Umesto njega, komandovanje bataljonom preuzeo je poručnik Simo Galin. Ni 1. bataljon

488) Postoje obrazovala armijsku rezervu 6. divizijaje 14. aprila bila prikupljena u rejonu: štab divizije, 2. brigada i artiljerijska brigada u s. Retkovci, 1. brigada u s. Šiškovci, a 3. brigada u s. Vodinci-Novi Mikanovci. Pošto 21. divizija u napadu noću 14/15. aprila nije uspeła da osvoji Đakovo, u pomoć joj je 15-og uveče upućena 6. divizija.

489) AVII, 256, br. reg. 11/12, k. 799, br. reg. 13/6, k. 801, br. reg. 2-9 I.

nije uspeo da savlada osiguravajuće delove 369. legionarske divizije i da preseče komunikaciju istočno od Varoši, pa se, posle oštre borbe, u zoru 19. aprila povukao u rejon Sadovi Ivankovi. Na ovim položajima jedinice su provele naredna 24 časa. U to vreme, pod zaštitom 964. tvrđavske brigade i delova 369. legionarske divizije, snage nemačkog 21. brdskog armijskog korpusa nastavljale su evakuaciju Broda i odstupale prema Novoj Gradiški. Uveče 19. aprila njegovi poslednji delovi napustili su Brod i u grad su oko 22. časa, sa istoka, ušle jedinice 5. i 17. divizije nailazeći na slab i mestimičan otpor, pa je ceo grad oko 23 časa bio očišćen. Međutim, iako je 19-og uveče napustio Brod, neprijatelj je, da bi obezbedio uredno povlačenje snaga, jakim zaštitnim delovima držao i uporno branio predgrađe Varoš, s. Šibinj i s. Andrijevice do noći 20/21. aprila, kada se iz njih povukao pod pritiskom.

Pošto je 3. bataljon pretrpeo velike gubitke u obnavljanom napadu, on je pučen u rezervu, a na njegov pravac ubačen je 2. bataljon iz rezerve. U 20 časova 20. aprila brigada je obnovila napad na Varoš. Drugi bataljon je u naletu upao u s. Varoš a 1. bataljon, potpomognut baterijom protivtenkovskih topova, gotovo je bez otpora presekao komunikaciju istočno od Varoši i produžio prema Brodu, koji je već bio oslobođen. Pošto je upao u Varoš 2. bataljon je naišao na otpor neprijateljevih zaštitnih delova, pa je u borbu ubačen i 3. bataljon bez čete. Dok je 3. bataljon čistio selo od zaostalih neprijateljevih delova, 2. bataljon je produžio komunikacijom prema Brodu, gde je došao u vezu sa snagama 17. divizije, čime je i borba privredena kraju. U ovom okršaju, među ostalima, ranjen je i novi komandant 3. bataljona, hrabri i vrsni krajišnik poručnik Simo Galin. Tokom dana brigada se glavninom zadržala u Brodu, sa 3. bataljonom u Varoši, da bi uveče krenula dalje. U borbama oko Slavenskog Broda 2. lička brigada je imala velike gubitke: 34 poginula, 162 ranjena i 2 nestala vojnika. Ranjen je i komesar bataljona Tomo Milič. Zarobljeno je 110 neprijateljskih vojnika. Zapljenjeno je 2 topa 75 mm, 1 avion i znatna količina ratnog materijala, a uništeno je 20 kamiona sa ratnim materijalom i 9 putničkih automobila.⁴⁹⁰

U 18 časova 21. aprila brigada je napustila rejon Brod - Varoš i prekonačila u s. Šibinj. Sutradan je na konak stigla u rejon Slavenske Požege, a narednog dana, na putu prema Pakracu, zakonačila je u s. Španovica. Idućeg dana, 24. aprila, stigla je u rejon Pakraca gde se, u sklopu celokupnog snaga divizije, zadržala do jutra narednog dana. Prikupivši se u rejonu Pakraca 6. divizija je 24. aprila dobila zadatak da rano izjutra sledećeg dana produži nastupanje pravcem s. Toranj - s. Uljanik - Garešnica i da 26. aprila do 12 časova izbije na liniju s. Brinjani - s. Ciglenica i da u rejonu Kutina - Repušnica preseče komunikacije prema Zagrebu. Druga brigada je imala da krene iz rejona Pakraca u 5.30 časova 25. aprila i da pravcem: Gornji Obrijež - Kapetanovo Polje - Govede Polje - Uljanik - Garešnica - Popovac izbije u rejon Gornja Garešnica. Usled nepoznavanja stanja i namera neprijatelja, pa time i pogrešne procene, ovako postavljeni zadaci nisu mogli biti izvršeni.⁴⁹¹ Umesto očekivanog gonjenja, razvila se teška višednevna borba sa obostrano velikim gubicima.

490) AVII, k. 256, br. reg. 11/12; k. 799, br. reg. 14/6.

491) AVII, k. 256, br. reg. 12/2, k. 798, br. reg. 12/1, 12-3/1, k. 801, br. reg. 3-9 I, 4-9 I. Stab 1. armije je smatrao da pred sobom ima neprijatelja u neprekidnom povlačenju, pa je naredio forsiranje r. Ilove iz pokreta i energično nastupanje prema Zagrebu. Međutim, 21. brdski armijski korpus (sve snage između Save i Drave su bile u njegovom sastavu) uspostavio je front na Ilovi do 25. aprila u ovmare rasporedu: isključno Grubišno Polje do zaključno Tomašice nalazila se 369. legionarska i 1. ustaško-domobranska divizija, od Tomašice do V. Vukovje bile su 7. i 9. ustaško-domobranska divizija, od Marinog Sela do Janja Lipa bila je 181. pešadijska divizija, od Bujavice do Novog Grabovca bila je 3. ustaško-domobranska divizija, od Planice do r. Veliki Strug bila je 41. pešadijska divizija, od V. Struga do Jasenovca bila je 963. tvrđavska brigada, dok je 7. SS divizija bila prikupljena istočno od Kutine, 5. ustaško-domobranska divizija bila istočno od Bjelovara, a 8. i 17. ustaško-domobranska divizija bile su u korpusnoj rezervi i na obezbeđenju komunikacije. Zaustavljanjem 1. armije nekoliko dana na r. Ilovi neprijatelj je ostvario svoje namere, pa je 30. aprila počeo organizovano povlačenje prema Zagrebu. Čim je to uočeno i armija je prešla u nastupanje.

Kada je oko 16 časova 25. aprila izbila u rejon s. Sokolovae brigada je došla u neposredni borbeni dodir sa delovima 7. i 9. ustaško-domobranske divizije na r. Ilovi i odmah prešla u razvijanje i pripremanje napada. Napad je počela u 18 časova. Prvi bataljon je ovladao mostom u rejonu k. 114, prešao reku i u naletu ovladao selom Tomašica, izuzev dela oko crkve. Drugi bataljon je istovremeno prešao reku kod vodenice, (istočno od s. Kajgana) i napao selo, koje nije uspeo zauzeti, zanočivši na ivicama Kajgane. Ujutru, 26. aprila, napad je obnovljen. U borbi je, sa južne strane prema crkvi u Tomašici, ubačen 3. bataljon iz rezerve, koji je u oštroj borbi izbacio neprijatelja iz šume ispred sela i prodro u selo, čime je Tomašica bila zauzeta. U više navrata neprijatelj je protivnapadima pokušavao da povрати selo, ali nije uspeo. I 2. bataljon je ceo dan vodio oštru borbu za Kajganu, da bi tek oko 19 časova uspeo da izbaci neprijatelja i osvoji selo, spojivši se potom sa 1. i 3. bataljonom koji su već bili zauzeli Tomašicu. Odmah potom brigada je krenula u napad na Zdenčac i tu bila zaustavljena. Iako su izviđačka i automatičarska četa oko 1. čas, 27. aprila, uspele prodrati u selo nisu se mogle održati, bile su izbačene pa su se zadržale na položajima neposredno ispred sela. Koristeći se uspehom 2. brigade, 1. brigada je 26. aprila prešla Ilovu u Tomašici, izbila u visini k. 133 i u 20 časova povelala napad na Palešnik, koji se završio neuspehom, pa se i ona zadržala na dostignutim položajima. I 3. brigada je tog dana bezuspešno napadala Garešnicu, pa je oko 14 časova povučena u Sokolovae u nameri da, pošto, kako se očekivalo, 2. brigada zauzme Zdenčac a 1. brigada Palešnik, ona bude ubačena u prodiranje preko Tomašice i Palešnika u rejon s. Oštiri Zid. No, kako naponi 2. i 1. brigade nisu uspeli, to se ni ovaj manevar nije mogao ostvariti.⁴⁹²¹ Ujutro, oko 4 časa 27. aprila, 2. bataljon je predao položaje u Kajgani jedinicama 48. divizije, paje i on prebačen ka Zdenčacu gde su 1. i 3. bataljon vodili žestoke borbe. Tokom dana smenjivali su se napadi i protivnapadi oko Zdenčaca, ali uspeha nije bilo. Ni 1. brigada nije uspela ovladati Palešnikom, mada joj je u pomoć tokom dana stigla i 3. brigada. Neprijatelj je posednute položaje odsudno branio, umešno kombinujući čvrst frontalni otpor i protivnapade, ulažući krajnje napore da front održi do predviđenog vremena, mada je pritisku teško odolevao.

Da bi sprečio slom i održao front do predviđenog vremena, kako bi stvorio uslove za organizovano izvlačenje svih snaga preko Zagreba u Austriju, neprijatelj 28. aprila u zoru iz rejona Poljane, sa 7. SS divizijom vrši snažan bočni napad (protivudar) pravcima: Antunovac - Uljanik - Blagorodovac - Kreštelovac i Hrastovac - Imsovcima. Istovremeno je sa 1. ustaško-domobranskom divizijom i delovima 369. legionarske divizije napao s fronta 6. i 5. diviziju, dok su 9. ustaško-domobranska divizija i slabiji delovi 7. SS divizije napali u levi bok 48. divizije. Sedma SS divizija je razbila front 42. divizije i, nanevši osetne gubitke njenoj 7. i 17. brigadi, zauzela Antunovac, Uljanik, Blagorodovac i oko podne izbila u rejon Kreštelovca, ugroživši time pozadinu 48. 6. i 5. divizije, pa je štab 1. armije bio primoran da naredi povlačenje svojih snaga na levu obalu Ilove.⁴⁹³¹

U tim okolnostima snage 6. divizije su bile prinuđene da se povlače pod jakom neprijateljskom vatrom i pritiskom. U 13. časova 2. bataljon 2. brigade upućen je preko Kajgane u Sokolovae, odakle je u sadejstvu sa delovima 3. brigade u kraćoj borbi izbacio neprijateljske delove, dok su se 1. i 3. bataljon pod borbom povlačili preko Tomašice prema Imsovcima. Pošto su prešli reku, oni su oko 18 časova poseli položaje na desnoj obali Ilove, zapadno od Imsovaca, i sprečili neprijatelju dalje napredovanje. Do mraka i tokom noći 28/29. april u nekoliko navrata odbijeni su izvesni neprijateljski delovi koji su pokušavali da se prebace

492) Osim 6. divizije, samo je 5. divizija, desno od nje, uspela forsirati Ilovu i obrazovati mostobran u rejonu Klokočevca, dok su sve ostale zadržane na levoj obali Ilove.

493) Oslobođilački rat naroda Jugoslavije 1941-1945, knj. druga, VII, 1958, Beograd, strana 636-640.

preko Ilove. Ujutru, 29. aprila, na položajima su bili: levo 3. bataljon koji se levim krilom naslanjao na 3. brigadu u rejonu Sokolovae, a desno 2. bataljon koji se desnim krilom naslanjao na delove 5. divizije iz rejona Klokočevac. Štab brigade, sa 1. bataljonom u rezervi, nalazio se kod crkve u s. Imsovci. U borbama na r. Ilovi, od 25. do 28. aprila, 2. brigada je imala 24 poginula, 220 ranjenih i 23 nestala, zarobivši 21 neprijateljskog vojnika.⁴⁹⁴

Iako je neprijatelj tokom 30. aprila počeo odstupanje, napuštao je položaje i povlačio snage sa Ilove, nastupanje za njim otpočelo je tek sutradan. Druga brigada je 1. maja 1945. godine prelazila Ilovu u rejonu Klokočevca i nastupala prema Palešniku. Pred Palešnikom je razbila neprijateljske delove u zaštitnici, prošla selo i opet naišla na otpor koji je brzo uklonila, a potom je izbila pred Pašijanski Gaj. Pokušaj jednog bataljona, učinjen oko 21 čas, da se napadom u toku noći probije preko Paljevina i Gajine, severno od s. Pašijan, u rejon k. 129 (Lipovo brdo) nije uspeo. Ujutru 2. maja poveljen je napad sa dva bataljona na pravcu Pašijanski Gaj i, mada je neprijatelj pružao snažan otpor, jedan bataljon je ovladao železničkom stanicom Palešnik, a 2. bataljon rejonom k. 146. Borba je nastavljena i sledećeg dana, ali se kroz Pašijanski Gaj nije moglo prodrati, pa su snage pregrupisane i napad usmeren na selo Pašijan. Oko 12 časova osvojen je Veliki Pašijan i oko 19 časova 3. maja brigada je izbila u selo Trnovitički Popovac i tu zakonačila. Do noći, u ovaj rejon izbile su i ostale snage 6. divizije. Ujutru rano, 4. maja oko 2 časa, brigada je produžila marš pravcem Gornja Garešnica - Samarica - Miklouš - Grabovica i oko 10 časova dolazi u borbeni dodir sa neprijateljem ispred Čazme. U to vreme 1. brigada je već bila izbila u rejon Mileševci, a 3. brigada u rejon Vučani.

Čim je izbila u rejon Grabovica i došla u borbeni dodir sa neprijateljem 2. brigada je usmerena u napad na Čazmu, a 1. brigade je imala da preseče put Čazma - Bjelovar, zahvatajući istovremeno napadom severoistočni deo Čazme duž puta prema Bjelovaru. Druga brigada je napad počela u 14. časova, 4. maja, sa 1. bataljonom u zahvatu puta Grabovica - centar grada, 2. bataljon je upućen južno od grada da preseče komunikaciju Čazma - Bosiljevo i da posedanjem mosta na reci Česmi spreči neprijatelju odstupanje iz grada, a 3. bataljon je zadržan u rezervi. Prvi bataljon je uspešno prodirao i ovladao raskršnicom puteva u centru grada, uhvativši levim krilom vezu sa delovima 3. brigade koji su dejstvovali sa juga nailazeći na jak otpor neprijatelja. Potom je produžio prodiranje i naišao na veoma jak otpor sa pravca Dereza Čazmanska. Ovde je, iz rejona mosta na r. Česmi, neprijatelj jačim protivnapadom suzbio i za oko 200 metara nazad potisnuo delove 1. bataljona. U borbu je potom ubačen i 3. bataljon iz rezerve, pa je izgubljeni prostor ponovo povraćen i 1. bataljon je ovladao mostom na r. Česmi na putu prema s. Cerina. Iako je izgubio centar i veći deo grada neprijatelj se u zadržanim delovima veoma žestoko branio. Oštra borba za osvajanje preostalih delova grada nastavljena je noću punim intenzitetom. I taman kada je izgledalo da će napori uroditi plodom i oštra borba privesti se kraju, nenadano se u gradu pojavila jaka neprijateljska kolona od Bjelovara. Ispred položaja 1. brigade u rejonu G. Draganec pojavila se oko 20 časova jaka združena kolona neprijatelja u povlačenju iz Bjelovara. U oštroj noćnoj borbi ova kolona uspeva da odbaci 1. brigadu sa komunikacije između Draganeca i Čazme i da oko 2 časa 5. maja iznenadno upadne u Čazmu, iza leđa 1. i 3. bataljonu 2. brigade. Iznenadeni, ovi bataljoni su se brzo i dosta neuredno povlačili iz grada i zadržali se na oko 500 metara jugoistočno od mesta. Pošto je otvorio put neprijatelj je bez zadržavanja, uz potrebna obezbeđenja, nastavio odstupanje kroz mesto prema Ivanić-Gradu. Pošto su se, nakon neurednog povlačenja iz mesta, donekle sredili i organizovali 1. i 3. bataljon su ponovo oko 3. časa krenuli i u napad na mesto, zahvativši pri

494) AVII, k. 256, br. reg. 12/2; k. 799, br. reg. 15/6.

tom vatrom kolonu u odstupanju. No, neprijatelj ih je protivnapadom oko 4. časa ponovo odbacio i produžio odstupanje. U to vreme, pošto je neprijateljska kolona prošla, 1. brigada se već povratila na izgubljene položaje i oko 5 časova ovladala komunikacijom u rejonu Gornji Draganec i Vagovina. Prvi i 3. bataljon, uz sadejstvo jednog bataljona 3. brigade, oko 6 časova ponovo napadaju mesto, u stvari neprijateljeve zaštitničke delove u njemu. I tek pošto su se oni povukli prema Bosiljevu, Čazma je oko 9 časova 5. maja oslobođena. U međuvremenu, dok se vodila borba za Čazmu, 2. bataljon i pored svih napora nije uspeo da izvrši zadatak, odnosno da zauzimanjem mosta i komunikacije između Čazme i Bosiljeva omete ili bar oteža neprijatelju povlačenje. Kada su oslobodili Čazmu 1. i 3. bataljon su odmah produžili nastupanje za neprijateljem prema Bosiljevu. Ispred sela, oko mosta i sa desne obale r. Česme, naišla su na otpor i bili zaustavljeni. Oko 14 časova jedna četa 2. bataljona prebačena je čamcima preko r. Česme u rejonu Mali Jantak. Ona je napadom sa južne strane i iz pozadine omogućila ostalim snagama da se prebace preko reke i oko 16 časova da očiste Bosiljevo. Ovdje su brigadu oko 17 časova smenili delovi 48. divizije i ona se oko 18 časova uputila pravcem Cerina - Dubrava - Koritno - Brčevac. U borbama za Čazmu 2. brigada je imala 15 poginulih, 59 ranjenih i 18 nestalih boraca. Zarobila je 14 neprijateljskih vojnika i zaplenila znatne količine oružja, municije i ostale ratne opreme.⁴⁹⁵¹

Pošto je oko 18 časova napustila Bosiljevo, brigada je tokom noći do 1 čas 6. maja stigla u selo Brčevac. Oko podne je imala da marš nastavi pravcem: Luka - Peškovec - Majkovec - Negovec - Sveta Helena - Donja Zelina. Pošto je u početku, negde između sela Luka i Peškovec, naišla najak neprijateljski otpor, koji do noći nije uspeła savladati promenila je marš-rutu pravcem Luka - Dulepska - Samoborec - Sveta Helena. Ujutru 7. maja naišla je na neprijateljske kolone u povlačenju komunikacijom Štakorevac - Majkovec - Sveta Helena. Oko 10 časova 3. bataljon je napao neprijatelja u selu Majkovec i u napadu zadržan na ivici sela. Čim je pristigao u napad je, desno od njega ubačen i 1. bataljon sa zadatkom da severnom ivicom sela izbije na kosu južno od s. Križevćec. U to vreme je 2. bataljon, maršujući pravcem Peškovec - Negovec - Sveta Helena, došao u borbeni dodir sa neprijateljem u šumi Rakovica (južno s. Mlaka, istočno Sv. Helena) i u oštroj borbi ga savladao, uhvativši vezu desno sa delovima 1. brigade. Oko 16 časova su 1. i 3. bataljon, pošto su zauzeli s. Majkovec, ovladali kosom tt. 204 -k. 206 (Štakorevac) zapadno od njega i produžili pretresanje i čišćenje zemljišta prema s. Križevćec. Kako je i 2. bataljon istovremeno pročitio zemljište i šumu Rakovica - Sveta Helena obe kolone su se spojile kod sela Vukovje. Ostali delovi brigade, osim pozadine, kretali su se u koloni pozadi bataljona u napadu. Nastavljajući dejstvo i gonjenje razbijenog neprijatelja 1. i 2. bataljon su oko 22 časa 7. maja zauzeli selo Pankovec, dok je 3. bataljon glavnim snagama preko k. 122 napao neprijateljske delove u s. Lužan, pročitivši istovremeno pomoćnim snagama šumu Bradačevina, k. 130, Božakovčica. Pošto su u s. Lužan jači neprijateljski delovi pružili jak i organizovan otpor u napad je, pored 3-eg, ubačen i 1. bataljon, ali brzog željenog uspeha nije bilo. Usled žilavog otpora borba se počela otežati pa su snage prebačene preko komunikacije s. Donja Zelina - s. Belovar u rejon s. Blaškovec.

Pre podne 8. maja 1. bataljon je dolinom r. Glavničica napao neprijatelja u s. Belovar, rastrojio ga i produžio prema s. Zerjavinec i s. Obrež. Drugi bataljon je u nastupanju pravcem*. Gajci - s. Đurđekovec - s. Goranec prihvatio borbu sa neprijateljskim delovima koji su se povlačili iz pravca s. Granešina i s. Dubrava pred 1. i 3. bataljonom. Usledio je jedan od poslednjih žestokih okršaja sa

⁴⁹⁵¹ AVII, k. 256, br. reg. 13/2; k. 258a, br. reg. 48/6; k. 53/6; k. 798, br. reg. 15/3, 17/1 k. 799, br. reg. 16/6.

neprijateljem. Za oko dva sata oštre borbe neprijatelj je potpuno razbijen i poražen, ostavivši na bojištu mnoštvo leševa i ratnog materijala. I dok se ujutro 9. maja 1. brigada nalazila na Jelačićevom placu i u Ilici u Zagrebu, odakle je istog dana upućena u čišćenje Zagrebačke gore i Medvednice, 2. brigada je u rejonu Granešina - Oporevec vodila poslednji težak i žestok boj sa neprijateljem, koji je još pokušavao da nađe nekog izlaza iz zaista bezizlanog položaja. Posle teškog poraza prethodnog dana, neprijatelj je svoje razbijene preostale delove tokom noći sudio i prikupio i, ujutru oko 7.30 časova 9. maja, pravcem Doktorščina - Novaki, nenadano izvršio snažan protivnapad. Iskoristivši neopreznost i opuštenost jedinica 2. brigade, odbacio ih je jugoistočno od s. Oporevec. U 14 časova 1. i 3. bataljon prelaze u poslednji protivnapad, razbijaju neprijatelja i vraćaju ne samo izgubljene položaje nego i prethodnog dana zaplenjeni ratni materijal. Manji delovi produžili su proganjanje neprijateljskih razbijenih delova u pravcu Dubrave i pravcem Novaki - Biskupov Čret, dok su ostale snage pristupile prikupljanju zaplenjenog materijala. Bio je to poslednji ratni okršaj sa jačim neprijateljevim snagama. Sutradan, 10. maja, brigada je bila prikupljena u rejonu Granešina - Novaki - Dubrava, odakle je narednih dana vršila pretresanja i čišćenje Zagrebačke gore i Medvednice od razbijenih zaostalih neprijateljskih delova.⁴⁹⁶»

U ovim poslednjim završnim bojevima drugog svetskog rata od 7. do 10. maja, Druga lička brigada je mala: 22 poginula, 92 ranjena i 7 nestalih vojnika. Samo među ranjenicima bilo je 33 starešina, počev od komesara bataljona kapetana Bože Narančića. Zarobljeno je 214 neprijateljskih vojnika, dok je cela divizija u ovom vremenu zarobila 1.582 neprijateljska vojnika i oficira. U tome vremenu brigada je zaplenila mnogo ratnog materijala, među ostalim: 8 protivavionskih topova, 2 haubice 105 mm, 1 top 45 mm, 1 top 75 mm, 4 minobacača, 4 mitraljeza i tako dalje.⁴⁹⁷

Poslednji ratni borbeni zadatak brigada je izvršila tokom 12. i 13. maja kada je pretresala i čistila Zagrebačku goru i Medvednicu od zaostalih i skrivenih ustaških grupa i grupica u rejonu: s. Trnova, Slani Potok, Sv. Matej, Podjezero, s. Planina, Mačji Kam, uhvativši tom prilikom 38 neprijateljskih vojnika.⁴⁹⁸

Posle toga, pa sve do 21. maja brigada je boravila u rejonu s. Granešina, s. Oporevec, s. Novaki. Odavde je u 14 časova 21. maja domarševala na železničku stanicu Zagreb, gde se ukrcala u transportne vozove i posle ponoći, u 1 čas 22. maja stigla u Karlovac. U 5 časova 23. maja nastavila je marš: štab brigade, 1. bataljon i prištapske jedinice u Plaški, 2. bataljon u Slunju i 3. bataljon na Plitvička jezera. U ovome prostoru, uz izvesna pomeranja jedinica (iz Plaškog u Slunju i Ladevac, iz Plitvica u Bihać) brigada je ostala do početka juna. Potom je odmarševala u Hrvatsko primorje, gde se poduže zadržala u rejonu ostrvo Krk - Crikvenica, da bi se potom vratila u Liku, u Gospić, koji je pre nepune dve godine dugo držala u blokadi i u njemu oko 6.000 neprijateljskih vojnika najviše ustaša, kada je blokadu napustila i produžila u Bosnu.⁴⁹⁹ Na žalost, u njenom stroju pri povratku, osim izvesnog broja starešina i samo ponekog borca, nije više bilo onih ličkih div-junaka, ni drugova Primoraca - u znatnom broju tek pristiglih pred polazak, koji su, puni ponosa i samopouzdanja, sa verom u sigurnu pobedu i bolje sutra u njenoj moćnoj koloni napustili Liku. Ostali su na teškom i dramatičnom putu, na raznim bojnim poprištima, bez imena i nadgrobnih obeležja,

496) Zapovešću od 11. maja 1945. godine štab 6. divizije, pošto je saopštio da se 10. maja 11. diviziji predala 41. nemačka divizija, ali da su: »Ustaške jedinice pod njenom komandom odbile predaju i da su se sinoć nalazile u šumi Medvednice«, postavio je zadatke brigadama za čišćenje toga prostora (k. 798, br. reg. 21/1).

497) AVII, k. 256, br. reg. 13/2, k. 799, br. reg. 17/6.

498) AVII, k. 798, br. reg. 15/3, 20/1, k. 801, br. reg. 10/9.

499) AVII, k. 798, br. reg. 5/4, 15/3; k. 801, br. reg. 11/9.

kao tragična cena koja se morala platiti da bi se došlo do pobede i slobode, za kojom su oni toliko žudili. Umesto njih, sa istom gordošću i zasluženom slavom, stajali su u znatno većem broju momci iz Srbije, koji su njihovo započeto delo časno i uz velike žrtve uspešno priveli kraju, a time i njihove želje i maštanja u potpunosti ostvarili.